

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ДУРДИНЕЦЬ МИРОСЛАВ ЮРІЙОВИЧ

УДК 340.12(477)

**БІКАМЕРАЛІЗМ В УКРАЇНСЬКОМУ ПАРЛАМЕНТАРИЗМІ:
ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ ОСМИСЛЕННЯ**

12.00.12 – філософія права

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України,
член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України,
заслужений юрист України

Костицький Михайло Васильович,

Національна академія внутрішніх справ, професор кафедри філософії права та
юридичної логіки

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України

Лемак Василь Васильович,

Конституційний Суд України,
суддя

доктор юридичних наук, професор

Вовк Вікторія Миколаївна,

Хмельницький університет управління і права,
професор кафедри теорії та історії держави і права

Захист відбудеться «06» липня 2018 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.01 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії
внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «06» червня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Кудерміна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У середовищі науковців та істориків донині триває дискусія щодо початку відліку створення українського парламентаризму, хоча 2017 року український народ на державному рівні відзначив його 100-річчя. Досить поширеною є точка зору про зародження українського парламенту в Київській Русі (народне віче). Попри те, що наш парламент пройшов еволюцію від народного віча до Верховної Ради України, досі немає комплексної філософської праці, присвяченої осмисленню ролі парламенту в державі та житті суспільства. Бракує світоглядної концепції вибору оптимальної моделі парламенту, яка б відповідала традиціям, культурі та ментальності українського народу.

Наукові праці Л. Оппенхайма, М. Відейка, Ю. Шилова засвідчують зв'язок культури наших пращурів-трипільців із Шумером і Месопотамією як найдавнішими відомими ареалами – попередниками сучасної цивілізації. Гіпотезу про зародження демократії не в грецьких містах-державах, а в шумерських містах-конгломератах (міста Ереду, Ур, Ларса, Урук становили об'єднану систему міст) підтверджують результати вивчення текстів, написаних 2350 років до н.е. Є підстави стверджувати, що трипільці жили в містах-округах та вирізнялися високим рівнем самоорганізації.

Спираючись на наукові факти, можна констатувати, що українцям ментально іманентна психологічна потреба в самоврядності, прямій демократії та свободі. Однак досить часто відбувається підміна філософських понять «свобода», «демократія», «волевиявлення» і їх синтез в інституті парламентаризму.

Розмірковуючи над питанням значущості й доцільності філософсько-правового осмислення бікамералізму, варто взяти до уваги результати всеукраїнського референдуму, який відбувся 16 квітня 2000 року, зокрема щодо реформування системи державного управління. Одне з чотирьох питань, винесених на всенародне обговорення, було сформульовано таким чином: «Чи підтримуєте Ви необхідність формування двопалатного парламенту в Україні, одна з палат якого представляла б інтереси регіонів України і сприяла б їх реалізації, та внесення відповідних змін до Конституції України і виборчого законодавства?». Результати народного волевиявлення були такими: «за» проголосували 81,68 % (24 284 220), «проти» – 16,79 % (4 994 336). Таким чином, результати всеукраїнського референдуму демонструють бажання українського народу впровадити бікамералізм та усвідомлення його важливості для розвитку держави і добробуту населення.

Ураховуючи інституційну неспроможність однопалатного парламенту відповідати вимогам часу та забезпечити стабільність і поступальний розвиток нашої держави, вкрай важливо не лише дослідити європейський та світовий досвід бікамералізму з позиції конституційного права, а й здійснити філософсько-правове осмислення цього питання.

Дослідження двопалатного парламенту, зокрема можливості його впровадження в Україні, набуло особливого значення після укладання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – ЄС), політичну частину якої було підписано 21 березня 2014 року, а економічну – 27 червня 2014 року.

Жоден із парламентів унітарних країн Європейського континенту, суміжних за територією і населенням з Україною, не є однопалатним. Означене положення є особливо актуальним для країн із надзвичайно багатоманітними культурними, історичними, політичними, етнічними особливостями, якою, власне, є наша держава.

Серед 28 країн – членів ЄС двопалатну структуру парламенту мають 14 країн, десять із яких мають унітарний устрій (Королівство Іспанія, Сполучене Королівство Нідерланди, Республіка Польща, Румунія, Словенія, Французька Республіка, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Чеська Республіка, Республіка Італія, Республіка Ірландія), і лише чотири – федеративний (Австрія, Королівство Бельгія, Федеративна Республіка Німеччина, Швейцарська Конфедерація).

На сьогодні існує чимало наукових праць істориків, політологів, юристів, конституціоналістів, соціологів щодо зародження й становлення парламентаризму, розвитку його функцій і повноважень. Водночас у цих дослідженнях бракує філософської складової, тобто цілісного і системного осмислення парламентаризму та бікамералізму. Фрагментарне вивчення останнього призвело до нав'язування поверхневого сприйняття народом України переваг і недоліків двопалатного парламенту. Навіть експертне середовище нерідко означене діаметрально протилежними позиціями щодо бікамералізму в нашій державі.

Проблеми парламентаризму та його місця в системі розподілу гілок влади досліджували такі вітчизняні науковці, як В. М. Вовк, С. Б. Гавриш, В. А. Гошовська, Л. В. Губерський, С. Д. Гусарєв, М. П. Драгоманов, В. С. Журавський, А. М. Завальний, В. О. Зайчук, Б. В. Калиновський, М. І. Козюбра, А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, О. Л. Копиленко, В. В. Костицький, М. В. Костицький, В. Г. Кремінь, В. П. Крижанівський, В. В. Лемак, В. М. Литвин, М. В. Оніщук, Н. М. Оніщенко, А. І. Погорєлова, А. О. Селіванов, В. А. Смолій, Ю. І. Римаренко, В. Я. Тацій, С. О. Телешун, О. Д. Тихомиров, В. М. Шаповал, Ю. С. Шемшученко та інші.

Класики світової політико-правової думки, зокрема З. Бжезінський, Є. Бентам, А. Гамільтон, Т. Гоббс, Ш. де Голь, Р. Даль, Т. Джеферсон, Л. Дюгі, Г. Кіссінджер, Б. Констан, Д. Коуклі, Дж. Локк, Н. Макіавеллі, Д. Медісон, Д. Міль, Ш. Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, М. Тетчер, А. Токвіль, В. Черчилль, А. Шайо та інші вчені й державотворці також розглядали питання парламентаризму у своїх працях.

Античні витoki парламентаризму на рівні ідей про форми правління, відображено в працях античних філософів – Аристотеля, Платона, Цицерона.

Вважаємо, що таку важливу проблематику, як парламентаризм і бікамералізм, слід вивчати на рівні окремої галузі науки, ґрунтуючись на п'яти блоках наукового пізнання: філософському, теоретичному, методологічному, історичному та порівняльно-правовому. Таке дослідження передбачає досягнення цілісного розуміння місця й ролі парламентаризму в суспільстві, має загальнодержавне значення в контексті кардинального реформування органів державної влади, зокрема найвищого органу народного представництва – парламенту, оскільки спрямоване на досягнення чіткого розподілу повноважень між гілками влади (де законодавча влада матиме домінуючий характер), балансу та соціальної стабільності, а також підвищення ефективності діяльності держави, що безпосередньо пов'язано з рівнем добробуту українського народу, міцністю, авторитетністю та легітимністю державних інституцій.

Зазначене обумовлює актуальність дослідження, а також свідчить про необхідність її комплексного філософсько-правового осмислення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження відповідає Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 р. № 509-VIII, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженій Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., схваленій Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, Пріоритетним напрямом розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затвердженим постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженому наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275. Тему дисертаційного дослідження затверджено рішенням вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 23 лютого 2016 р. (протокол № 3) та уточнено рішенням вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 30 травня 2017 р. (протокол № 15/3-8).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є філософсько-правове осмислення бікамералізму крізь призму культури та традицій українського народу, а також вивчення можливості, доцільності, потенційних загроз і переваг його впровадження в Україні на основі історичного та сучасного міжнародного досвіду.

Реалізація поставленої мети передбачає необхідність вирішення таких *задач*:

- визначити теоретичні засади осмислення парламентаризму й бікамералізму у філософії та юриспруденції;
- окреслити методологію дослідження парламентаризму та бікамералізму як політико-правових явищ;

- розтлумачити поняття, сутність і характерні риси бікамералізму в контексті парламентаризму;
- розглянути становлення бікамералізму та його історичний розвиток у європейській правовій культурі;
- визначити основні чинники впливу на формування європейського парламентаризму, зокрема бікамералізму як його важливої складової;
- встановити зв'язки між державним устроєм і моделлю парламенту в процесі утвердження демократичних цінностей;
- розглянути вічеву традицію в українській культурі як праобраз парламентаризму та бікамералізму;
- виокремити ідеї бікамералізму в теорії та практиці українського державотворення в новітній період;
- запропонувати оптимальну модель парламентаризму для сучасної України в контексті євроінтеграції.

Об'єктом дослідження є бікамералізм як елемент політико-правової реальності.

Предмет дослідження – бікамералізм в українському парламентаризмі: філософсько-правове осмислення.

Методи дослідження. Підґрунтям дисертаційного дослідження став філософсько-методологічний плюралізм – визнання різних прийомів, способів і засобів пізнання, здатних розкрити сутність бікамералізму, його взаємозв'язок із культурою та традиціями українського народу.

Ключовим методологічним підходом у дослідженні є *аксіологічний*. У процесі наукового пізнання використано низку інших підходів, а також філософських, загальнонаукових і спеціально-наукових методів, які відповідають об'єкту, предмету та завданням дослідження. Так, *метод системно-структурного аналізу* дав змогу систематизувати та узагальнити основні ідеї бікамералізму, вивчити його як відкриту систему, що складається із систем нижчого порядку і належить до більш загальних конструкцій (підрозділи 1.2, 1.4, 2.2, 2.3, 3.3). За допомогою *синергетичного підходу* було проаналізовано формування другої палати, поява якої в конкретних історичних умовах зумовлена прагненням народу до самовираження та посилення демократії (підрозділи 2.3, 3.1–3.3). *Порівняльний метод* дав змогу проаналізувати дискусії щодо переваг і недоліків бікамералізму, а також можливості запровадження його в Україні (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1–2.3, 3.3). *Історичний підхід та історико-правовий метод* дали змогу розглянути витoki й еволюцію бікамералізму в окремих країнах Європи, США та Україні (підрозділи 1.3, 3.1, 3.2). Основою тлумачення й інтерпретації правових теорій і юридичних текстів у дисертаційному дослідженні став *герменевтичний підхід*. Водночас *юридіко-герменевтичний і формально-юридічний методи* використано в межах тлумачення ключових термінів («влада», «парламентаризм», «бікамералізм» тощо), визначення їх точного змісту та встановлення співвідношення між ними (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3, 3.3).

Передумовою успішної реалізації поставлених у роботі цілей стало системне поєднання всіх вищевказаних методів. Для збереження логічної цілісності, несуперечності й послідовності дослідження ґрунтувалося на основних законах формальної логіки з дотриманням правил побудови форм мислення й аргументації.

Емпіричну базу дослідження становлять дані офіційної статистики (соціологічні дослідження проведені Українським центром економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова та Київським міжнародним інститутом соціології) за період 2015-2018 рр.; зведені дані проведеного автором анкетування 186 респондентів (52 студентів закладів вищої освіти, 44 представників органів місцевого самоврядування, 36 викладачів закладів вищої освіти, 14 народних депутатів України різних скликань, 40 різного роду професій не пов'язані з юриспруденцією), проведеного у Київській, Закарпатській, Львівській, Одеській, Запоріжській, Херсонській, Чернігівській та Донецькій областях.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним філософсько-правовим дослідженням бікамералізму в контексті українського парламентаризму, у якому представлено цілісне бачення чинників зародження, формування та розвитку двопалатного парламенту.

Елементи наукової новизни конкретизовано в низці теоретично та практично цінних положень і висновків, зокрема у вітчизняній науці:

вперше:

- проаналізовано бікамералізм з позицій філософії права та розкрито особливості впливу соціально-правових явищ на формування двопалатного парламенту в системі державно-інституційного механізму влади;

- доведено доцільність і визначено передумови запровадження в Україні двопалатного парламенту на основі досягнень філософії права, зокрема правової аксіології та правової антропології;

- розкрито вплив бікамералізму на систему поділу влади з дотриманням прав людини на основі базового принципу цілісної й унітарної держави;

- встановлено відсутність прямого взаємозв'язку між державним устроєм і формою державного правління, на основі чого спростовано гіпотезу про загрозу неминучого переходу України до федеративного устрою після створення двопалатного парламенту;

удосконалено:

- розуміння процесу становлення та розвитку парламентаризму в Україні (від народного віча до Верховної Ради України);

- характеристику основних етапів історичної еволюції парламентаризму та бікамералізму;

- уявлення про роль і місце двопалатного парламенту в системі державної влади та значення бікамералізму для встановлення демократичних стандартів організації управління в контексті євроінтеграційних процесів;

дістало подальший розвиток:

- розуміння переваг і недоліків бікамералізму на основі порівняльно-правових досліджень;
- узагальнення закономірностей і тенденцій історичного розвитку двопалатного парламенту в окремих країнах Європи та США;
- положення про сприяння розвитку територіальним громадам України через пряме представництво їх в найвищому законодавчому органі державної влади.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в дисертаційному дослідженні сформульовано й обґрунтовано висновки та пропозиції, які сприяють науково-дослідній та державотворчій роботі – у межах розгляду питань щодо реформування законодавчої гілки влади. Наукові висновки та пропозиції, представлені та доведені в дисертації, використано та може бути використано:

- у сфері *правотворчості* – як теоретичний матеріал для розробки законопроектів про внесення змін до Конституції України щодо утворення двопалатного парламенту в Україні (акт впровадження Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя від 15 травня 2018 року № 04-29/15-1094), а також для вдосконалення чинного законодавства України (акт впровадження Інституту законодавства Верховної Ради України від 8 травня 2018 року № 22/193.1-15);

- в *освітньому процесі* – під час викладання і вивчення дисциплін «Філософія права», «Філософія», «Теорія держави і права», «Конституційне право України», підготовки навчально-методичних та додаткових матеріалів, які можуть бути рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи курсантів, студентів, слухачів у межах опрацювання тем, присвячених владі, становленню української державності й історичному розвитку державного будівництва, соціально-культурним витокам, теоретичним засадам і практиці парламентаризму в Україні (акти впровадження Національної академії внутрішніх справ від 10 квітня 2018 року та юридичного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка від 4 червня 2018 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, серед яких: «Закарпатські правові читання» (м. Ужгород, 14–18 квітня 2017 р.); «Стратегія майбутнього: соціально-філософський вимір» (м. Одеса, 20 квітня 2015 р.); «Філософські, методологічні та психологічні проблеми права» (м. Київ, 11 листопада 2017 р.).

Публікації. Основні результати дисертації відображено у восьми наукових публікаціях, серед яких п'ять наукових статей, зокрема чотири – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань, та одна – у науковому виданні іноземної держави, що включене до міжнародних наукометричних баз; три тези доповідей – у бірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, які об'єднують десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (357 найменувань на 30 сторінках) і додатків на 10 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 232 сторінки, із них основного тексту – 190 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, надано відомості щодо їх впровадження та апробації, а також стосовно публікацій, у яких відображено головні положення роботи.

Розділ 1 «Теоретичні та методологічні засади дослідження бікамералізму в контексті парламентаризму» складається з чотирьох підрозділів, де розкрито ключові риси феномену бікамералізму, теоретико-методологічне підґрунтя його вивчення в контексті парламентаризму.

У *підрозділі 1.1 «Історія та теорія осмислення парламентаризму й бікамералізму у філософії та юриспруденції»* здійснено огляд наявних джерел із проблематики дослідження. Констатовано потребу в комплексному філософсько-правовому аналізі бікамералізму в українському парламентаризмі у вітчизняній літературі на монографічному рівні.

Викладено основні положення вчення про бікамералізм, яке було започатковано ще в працях класиків філософської та політико-правової думки – Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, Дж. Медісона, Т. Джефферсона, А. Токвіля та інших мислителів XVII–XIX ст. Попри розбіжність ідей щодо змісту й структури бікамералізму, головні цілі двопалатного парламенту об'єднали багатьох науковців. Класичною визнають модель, представлену у вченні Ш. Монтеск'є, який вважав бікамералізм ключовим елементом механізму розподілу влади з метою недопущення зловживань. Згідно з цією моделлю, влада повинна мати три гілки – законодавчу, виконавчу та судову. Водночас корпус законодавців має ділитися на дві частини для того, щоб «одна робила іншу залежною своєю здатністю до взаємних стримувань». Верхня та нижня палати повинні представляти соціальні інтереси різних прошарків населення, гарантуючи урівноваженість політичного ладу в соціально неоднорідному суспільстві, становлячи в сукупності з іншими механізмами стримувань і противаг підґрунтя для ліберальної демократії.

На основі вивчення ідей і гіпотез класиків світової філософської та правової думки продемонстровано, що теоретики демократичного розвитку сприймають бікамералізм як гарантію прозорості, публічності й захисту прав та інтересів будь-яких меншин. Так, верхнім палатам більшою мірою притаманний стиль роботи у формі дебатів, а для нижніх палат більш характерною є кулуарна діяльність. Найголовнішим у працях дослідників є те, що система поділу влади

як основний принцип сучасної демократії набуває свого вираження саме в бікамеральному способі устрою. Це сприяє збереженню демократії завдяки взаємному контролю палат. Аргументовано, що інститут парламентаризму, його модель, зміст і повноваження не лише є предметом правового дослідження, а й перебуває в полі зору соціальної філософії, філософії права, психології, соціології, політології та інших наук.

У підрозділі 1.2 *«Поняття, сутність і характерні риси бікамералізму в контексті парламентаризму»* розкрито правовий зміст поняття «бікамералізм» з огляду на реалії сучасного політичного розвитку та юридичної наукової думки, зокрема через призму категорій «парламент» і «парламентаризм».

Доведено, що в процесі дослідження такого політико-правового явища, як бікамералізм, важливим є вивчення побудови парламенту крізь призму кількісного та якісного співвідношення верхньої та нижньої палат, що, своєю чергою, зумовлено ментальними, культурними, історичними й етнічними особливостями кожної держави. Наведено приклади двопалатних парламентів, які нині функціонують у країнах континентальної Європи, Латинської Америки, Азії: конгрес (Венесуела та Філіппіни), національний конгрес (Чилі), палата депутатів (Люксембург), національні збори (Португалія, Йорданія, Південна Корея, Панама, Пакистан та ін.), федеральне зібрання (Австрія, Бельгія, Росія, Швейцарія). Обґрунтовано, що у сфері забезпечення ефективного функціонування двопалатності як суспільно-політичного інституту існують дві основні проблеми: порядок формування та обсяг повноважень верхніх палат, що надалі зумовлює визначальний вплив на статус і політичну вагу верхніх палат парламентів. Причому зіставлення різних моделей дало змогу констатувати закономірність: чим далі процес формування верхньої від виборців, тим меншим є обсяг її компетенції та нижчим реальний статус, а отже, роль, яку палата відіграє в суспільстві, стає другорядною. Таким чином, бікамералізм є ефективним механізмом, здатним оптимізувати роботу політичної системи під час «утвердження демократії».

У підрозділі 1.3 *«Становлення бікамералізму та його розвиток у європейській культурі»* проаналізовано формування ідеї бікамералізму з точки зору історичної ретроспективи формування інституту представницького виборного органу.

Акцентовано увагу на країнах античності (Стародавньому Римі та Стародавній Греції), звідки бере початок концепція представництва народу у вищих органах законодавчої влади. Зокрема, моделями тогочасної бікамеральної системи були народні збори та сенат у Римській республіці, а також народні збори та рада п'ятисот – в Афінійській державі. В епоху Середньовіччя бікамералізм набув станово-представницьких ознак, перетворившись на репрезентативний орган за ознаками класово-привілейованого та спадкового права. У сучасних умовах розвитку демократичних цінностей і панування ідей свободи, народовладдя та права на вільне волевиявлення саме бікамеральність стала засобом поширення так

званого механізму «збалансування влади», де кожна палата парламенту діє як важіль впливу та стримування.

У підрозділі 1.4 *«Методологія дослідження парламентаризму та бікамералізму як політико-правових явищ»* здійснено спробу через систему методів загального та спеціального характеру відобразити етапи зародження, становлення й удосконалення двопалатної системи.

Завдяки інституційному підходу на прикладі функціонування парламентів визначеного кола держав продемонстровано цілісну картину походження ідеї бікамеральності. Через порівняльно-історичний та структурно-функціональні методи розкрито етапи становлення й розвитку однопалатного та двопалатного парламентів як представницьких органів незалежної демократичної та правової держави.

У дослідженні також застосовано історичний і структурно-функціональний методи, за допомогою яких прослідковано еволюцію парламентаризму та встановлено зв'язки між парламентом та іншими органами державної влади в процесі їхньої взаємодії. Системний підхід сприяє визначенню факторів, що забезпечують цілісність і стабільність демократичної системи.

Герменевтичний і феноменологічний методи, забезпечують опис апріорної сутності явища, а не нав'язаних фактів, установок, об'єктивне трактування парламентської діяльності в різних правових системах, узагальнення досвіду становлення бікамералізму, виявлення впливу його концептуальної організації на ефективність роботи парламенту.

За допомогою юридико-догматичного методу розкрито зміст таких категорій, як «бікамералізм», «двопалатність», «верхня палата», «принципи діяльності» тощо, конкретизовано зміст понять «парламент» і «парламентаризм». У дослідженні використано такі традиційні методи теоретичного дослідження, як абстрагування, аналіз, синтез, індукція та дедукція. Застосовано емпіричні методи, які охоплюють використання статистики, аналіз документів тощо.

Розділ 2 «Філософські та соціальні основи парламентаризму й бікамералізму» складається з трьох підрозділів, у яких відображено на прикладі європейської моделі процес формування та становлення двопалатного парламенту як органу представницької влади.

У підрозділі 2.1 *«Європейська правосвідомість як феномен європейської культури та джерело парламентаризму»* розкрито сутність бікамералізму та чинники його розвитку у зв'язку з рівнем правосвідомості як форми суспільної свідомості, яка є основною детермінантою сучасного соціально-правового прогресу. Обґрунтовано, що ідея бікамералізму є наслідком еволюції правової свідомості в напрямі демократизації політико-правової системи. Визначено, що ефективна діяльність двопалатного парламенту можлива в державах з високою політичною культурою та розвиненою правовою свідомістю.

У цьому контексті аргументовано слушність запропонованої академіком М. В. Костицьким ідеї стосовно того, що в межах вивчення джерел європейської

правової традиції та правової свідомості, які впливають на функціонування та розвиток двопалатного парламенту як органу влади, можна виокремити три ключові світоглядні чинники їх формування: давньогрецька філософія, римське право та християнська етика.

Обґрунтовано, що головною перешкодою на шляху становлення українського бікамералізму є не наявність принципових і нездоланих відмінностей вітчизняної національної свідомості та правової культури від ментальності європейського типу, а відсутність творчого виховання власної та неповторної правосвідомості, укоріненої в культурі та психології українського народу, у його історичних, морально-етичних і релігійних традиціях.

У підрозділі 2.2 «Основні чинники впливу на формування європейського парламентаризму» виокремлено головні шляхи моделювання та становлення парламенту європейського зразка. До них належать: 1) підвищення рівня як загальної, так і правової культури громадян, а також розвиток їх моральної та правової свідомості; 2) удосконалення системи нормативно-правового регулювання; 3) розроблення та впровадження дієвого законодавства, яке відповідає історичним і культурним особливостям народу, а також здійснення контролю за його дотриманням; 4) забезпечення всебічного захисту прав особистості й поваги до неї; 5) масове просвітництво та правове виховання населення; 6) якісне, усебічне та повноцінне проведення реформи; 7) забезпечення неухильного й повномірного дотримання законодавства всіма представниками суспільства та держави.

Доведено, що в Європі становлення парламентаризму як складного політичного, юридичного й ідеологічного комплексу зумовлене системою конкретних та об'єктивних закономірностей. Аргументовано положення, згідно з яким головними в розвитку парламентаризму є соціально-економічні, культурні, ментальні, психологічні та політичні чинники.

У підрозділі 2.3 «Бікамералізм як частина європейського парламентаризму» здійснено комплексне дослідження причинно-наслідкових зв'язків між процесами європеїзації та формуванням демократичних засад представництва різних верств населення та регіонів у законодавчому органі влади.

Обґрунтовано, що ключовими векторами історичної зумовленості та актуальності зміни структури парламенту були численні завдання та функції, які визначали його не лише як політичний центр законотворення, а і як інститут формування державної програми розвитку країни. Наявність у структурі парламенту двох палат дає змогу покращити й забезпечити ефективність децентралізації на місцях для унітарних держав, оскільки сприяє перерозподілу підтримки голосів у верхній палаті залежно від територіальної належності представників парламенту. Реалізація ідеї бікамералізму сприяє збереженню балансу сил у парламенті, урівноваженню представницьких функцій кожної з палат, а також підвищенню рівня юридичної техніки нормотворення.

Визначено, що європейський парламентаризм ґрунтується на таких демократичних цінностях, як спадкоємність законів, непорушність

громадянських свобод, пріоритет прав людини, політичний і культурний плюралізм, наявність розвиненого громадянського суспільства. Таким чином, парламентаризм і бікамералізм найчастіше пов'язують із демократичною політичною та правовою культурою.

Розділ 3 «Філософські та психологічні особливості українців і відображення в них підстав для парламентаризму та бікамералізму» складається з трьох підрозділів у яких розкрито історичні передумови виникнення в Україні бікамералізму як політико-правового явища, висвітлено його розвиток у контексті українського державотворення.

У підрозділі 3.1 *«Вічева традиція в українській культурі як праобраз парламентаризму та бікамералізму»* виокремлено вісім основних етапів становлення двопалатного парламенту: перший етап – вічева демократична традиція Київської Русі (кінець IX – середина XIII ст.); другий етап – обмежений парламентаризм у період перебування України в складі Великого князівства Литовського і Польського королівства (XIV–XVI ст.); третій етап – представницькі органи періоду Запорізької Січі (друга половина XVI – кінець XVIII ст.); четвертий етап – представництво українського народу в парламентських установах Австрії та Австро-Угорщини (XIX – початок XX ст.); п'ятий етап – обмежене українське загальнодержавне представництво в період перебування України в складі Російської Імперії (позитивне значення для становлення українського парламентаризму мав здебільшого «думський» період 1906–1917 рр.); шостий етап – формування та законодавче визначення представницького органу влади в період існування Української Народної Республіки (1918–1920 рр.); сьомий етап – представницьке правління УСРР у складі СРСР (1919–1990 рр.); восьмий етап – відродження українського парламентаризму (з 1990 р. й дотепер).

Констатовано, що розвиток ідей українського бікамералізму відбувався в загальноєвропейському руслі (окрім 70-річного періоду в XX ст.) на основі таких правових цінностей, як поділ влади, інституціоналізація парламентської діяльності, її демократичні засади та демократичні форми впливу парламенту на інші форми державної діяльності.

У підрозділі 3.2 *«Ідеї парламентаризму й бікамералізму в теорії та практиці українського державотворення XX століття»* розкрито важливу роль Статуту про державний устрій, права і вільності Української Народної Республіки від 29 квітня 1918 р., який вважається втіленням концептуальних засад державотворення й парламентаризму. Проаналізовано положення проекту Основного Закону, відповідно до якого парламент України – Національні збори – мав складатися з Ради депутатів (350 депутатів, обраних в одномандатних округах) та Ради послів (по п'ять від кожної області, АР Крим і м. Києва).

На основі дослідження періодизації розвитку та впровадження ідей бікамералізму в Україні доведено, що сучасна політична система України перебуває в стані трансформаційних змін, які значною мірою впливають на всі її складові: політичні інститути й відносини, політичну культуру та правосвідомість громадян.

Аргументовано, що найбільш вдалою є пропозиція, представлена в законопроекті 2009 року, де було передбачено обрання нижньої палати за партійним принципом, а верхньої – за регіональним, що дало б змогу одній палаті підвищити відповідальність перед електоратом, а другій – накопичувати досвід роботи протягом більш тривалого терміну.

У підрозділі 3.3 *«Парламентаризм і бікамералізм у контексті утвердження демократичних цінностей та євроінтеграції в сучасній Україні»* відображено необхідність імплементації найкращого досвіду функціонування двопалатного парламенту, адже ідея бікамералізму стала визначальним чинником генезису сучасного конституціоналізму та парламентаризму у світі.

Продемонстровано основні переваги впровадження двопалатності: 1) створення двопалатного парламенту в Україні дасть можливість удосконалити законодавчу діяльність, а також оптимізувати систему стримувань і противаг між гілками влади; 2) бікамералізм є ознакою високої якості демократії, а її впровадження в Україні сприятиме європеїзації держави та більш швидкій інтеграції до кола країн – лідерів ЄС; 3) двопалатність парламенту також сприятиме вдосконаленню консенсусних механізмів прийняття владних рішень на принципах балансу інтересів максимально широкого кола політичних сил; 4) бікамералізм позитивно впливає на фаховий рівень депутатського корпусу та якісний склад кадрового наповнення; 5) двопалатність підвищує продуктивність законодавчого процесу, сприяє ефективному координуванню взаємодії та налагодженню зв'язків між центром і регіонами.

ВИСНОВКИ

На основі дисертаційного дослідження вирішено конкретне завдання щодо визначення філософсько-правових аспектів бікамералізму та його місця в українському парламентаризмі, що має важливе значення як для філософії права, так і для практики українського державотворення на сучасному етапі розвитку. Це відображено в таких основних результатах:

1. На основі огляду наявної літератури щодо проблематики дослідження можна констатувати, що ключові положення вчення про бікамералізм викладені в працях мислителів XVII–XIX ст. Причому модель Ш. Монтеск'є вважають класичною, оскільки в ній доведено дієвість механізму стримувань і противаг, реалізовано представництво соціальних інтересів різних прошарків населення, гарантовано врівноваженість політичного ладу в соціально неоднорідному суспільстві та створено фундамент для ліберальної демократії. Таким чином, система поділу влади набуває найбільш повного вираження саме в бікамеральному способі організації структури загальнонаціональних представницьких органів. Крім цього, у теорії демократичної держави бікамералізм визнано гарантією прозорості й публічності, захисту прав та інтересів різних меншин і регіонів. Інститут парламентаризму не лише був, а й

залишається предметом правового дослідження, адже перебуває в полі зору соціальної філософії, філософії права, психології, соціології, політології тощо.

2. Необхідним є подальше вивчення кількісного і якісного співвідношення верхньої та нижньої палат, специфіки побудови парламенту, зумовленої культурно-історичними, етнічними й ментальними особливостями кожної держави, теоретичних витоків та історичного розвитку концепції представництва народу у вищих органах законодавчої влади від античних моделей двопалатного парламенту до бікамеральності новітнього зразка, яка стала засобом збалансування влади, адже в абсолютній більшості європейських країн перші представницькі установи з'явилися і майже до кінця XVIII ст. діяли саме як багатопалатні. Основними джерелами європейської правової традиції, які вплинули на функціонування та розвиток двопалатного парламенту як органу влади, є давньогрецька філософія, римське право та християнська етика.

У XX ст. спостерігалася відмова від бікамералізму в країнах «старої» демократії та збільшення його питомої ваги за рахунок нових країн Центральної та Східної Європи. Збереження другої палати є не лише даниною традиції. Воно постає додатковим або стримувальним фактором на шляху перетворень (залежно від політичного режиму). Наявність другої палати зумовлена демократизмом суспільства, утвердженням принципу поділу влади, системою стримувань і противаг, а також необхідністю представлення інтересів груп, які не інституціалізовані особливими державними утвореннями. Досвід сучасних розвинених демократій засвідчує, що двопалатний парламент часто буває більш демократичним, ніж однопалатний, і є менш вразливим стосовно «захоплення» його певною політичною силою або коаліцією таких сил з метою монополізації влади. Держави з давніми традиціями парламентаризму (Велика Британія, Франція, Італія) не відмовляються від двопалатності, а намагаються її модернізувати: зробити її більш легітимною, змінюючи терміни повноважень і порядок формування, посилити позиції верхньої палати шляхом підвищення її ефективності в законодавчому процесі.

3. На початку XXI ст. палати парламенту формуються вже не за принципом станового чи класового представництва, а отже, між вибором структури парламенту та формою державного устрою немає залежності, оскільки першу визначають особливості держави (історичні, політичні, національні). Правознавці, політологи та соціологи акцентують на недостатності виключно політичного представництва в парламенті незалежно від форми держави. Для європейських унітарних держав традиційним є конституційне закріплення бікамералізму. Причому в окремих унітарних державах другу палату формують як орган представництва територіальних колективів, які проживають у межах адміністративно-територіальних одиниць (Франція, Італія, Іспанія, Польща). Встановлено відсутність прямого взаємозв'язку між формою державного устрою та моделлю парламенту. Серед 28 країн – членів ЄС двопалатну структуру парламенту мають 14 країн, десять з яких мають унітарний устрій, і лише чотири – федеративний. Порівняльно-правовий аналіз парламентів окремих країн Європи та США засвідчив

відсутність прецедентів, коли створення двопалатного парламенту призводить до зміни форми державного устрою.

4. Приклади сучасних двопалатних парламентів країн світу вказують на дві головні проблеми практики бікамералізму – порядок формування та обсяг повноважень верхніх палат. Встановлено таку закономірність: чим далі процес формування палати від виборчого корпусу, тим меншим є обсяг її компетенції та нижчим – реальний статус. Розроблення дієвої моделі двопалатної організації парламенту (за умови обов'язкового врахування зазначених положень) перетворює бікамералізм на ефективний механізм, здатний оптимізувати роботу політико-правової системи під час становлення демократії, особливо в умовах посттоталітарної трансформації права.

Європейський парламентаризм ґрунтується на таких демократичних цінностях, як спадкоємність законів, непорушність громадянських свобод, пріоритет прав людини, політичний і культурний плюралізм, наявність розвиненого громадянського суспільства, тому парламентаризм і бікамералізм найчастіше пов'язують із демократичною політичною та правовою культурою.

Бікамералізм є наслідком еволюції правової свідомості в напрямі демократизації політико-правової системи. Ефективна діяльність двопалатного парламенту можлива в державах з високою політичною культурою та розвинутою правовою свідомістю. Ключовими векторами історичної зумовленості та актуальності зміни структури парламенту є численні завдання та функції, які визначають його не лише як політичний центр законотворення, а й водночас як інститут формування державної програми розвитку країни. Реалізація ідеї бікамералізму дає змогу зберегти баланс сил у парламенті та врівноважити представницькі функції кожної з палат, а також покращити рівень юридичної техніки нормотворення.

5. До головних позитивних рис бікамералізму належать: 1) контролювання палатами одна одної, що підвищує якість діяльності парламенту загалом і дає змогу мінімізувати порушення регламентних норм, маніпуляції та зловживання в роботі однієї з палат, унеможливити вплив виконавчої влади, спрямований на задоволення інтересів однієї людини або групи осіб у незаконний спосіб; 2) оптимізація діяльності палат шляхом скорочення кількості їх членів і створення умов для обговорення важливих питань з метою прийняття конструктивних рішень; 3) забезпечення представництва кожного регіону (територіальної частини, громади), що є передумовою найбільш оптимального розвитку, адже уможливорює врахування всіх регіональних інтересів та особливостей під час ухвалення законів і прийняття важливих рішень; 4) формування підґрунтя для прийняття політично виважених рішень, а також більш досконалого й деталізованого опрацювання проектів законодавчих актів; 5) встановлення публічної та прозорої процедури обговорення державних рішень шляхом розподілу процесу їх підготовки та прийняття на декілька етапів, завдяки чому він стає більш доступним для громадськості та може бути висвітлений у засобах масової інформації; 6) збалансування та конструктивізація взаємодії політичних антагоністів у парламенті, що дає змогу

більш ефективно узгоджувати політичні інтереси суспільства; 7) створення перманентного балансу влади, тобто досягнення стійкої рівноваги сил між виконавчою і законодавчою гілками влади; 8) забезпечення правонаступності влади, обраного курсу реформ і державної стратегії розвитку; 9) сприяння чіткій артикуляції вимог опозиції та скоординованій роботі альтернативних сил, що слугує додатковою гарантією від узурпації влади та убезпечує суспільство від державного свавілля та спроб зловживання владою з боку керівництва держави.

6. У кожній демократичній країні порядок формування виборчого органу залежить від умов, що впливають на його ефективність. До них належать: форма державного правління; функції представницького органу; ступінь довіри громадян органам державної влади та політичним партіям; рівень сформованості політичної системи країни; ефективність розподілу повноважень між органами публічної влади; рівень розробки виборчого законодавства; особливості адміністративно-територіального устрою. Реальна оцінка оптимальності різних моделей формування верхньої палати може бути проведена лише з урахуванням того, яким чином кожна з обраних моделей впливає на фактичну роль палати парламенту. З огляду на те, що парламентські палати мають різний склад за правилами формування та розміром, їх функціональні характеристики не збігаються. Однак фактично типовим є незначний розмір верхньої палати та більш тривалий термін перебування на посаді її членів, ніж членів нижньої палати.

7. Моделі бікамералізму різняться передусім засобами подолання протиріч між двома палатами. Складовими різних варіантів бікамералізму є інституційні особливості взаємодії двох палат парламенту. Важливе значення має те, хто ініціює законопроекти, скільки разів вони розглядаються в кожній з палат і кому належить вирішальний голос під час остаточного розгляду. Бікамеральні системи різняться за певними критеріями, серед яких головними є засоби формування та повноваження кожної з палат.

Політико-правовий статус верхніх палат визначається переважно принципами їх формування. Якщо нижня палата завжди формується на підставі загального та прямого голосування, то верхня вже немає такої симетричної легітимності: її склад або призначається, або обирається (прямо чи опосередковано), або формується за принципом наслідування.

8. Розглядаючи історичні передумови виникнення в Україні бікамералізму як політико-правового явища, слід виокремити вісім етапів його становлення: 1) вічева демократична традиція Київської Русі; 2) обмежений парламентаризм у період перебування України в складі Великого князівства Литовського і Польського королівства; 3) представницькі органи періоду Запорізької Січі; 4) представництво українського народу в парламентських установах Австрії та Австро-Угорщини; 5) обмежене українське загальнодержавне представництво в період перебування України в складі Російської Імперії; 6) формування та законодавче визначення представницького органу влади в період існування

Української Народної Республіки; 7) представницьке правління УРСР у складі СРСР; 8) парламентаризм у незалежній Україні.

9. Ефективна реалізація перспектив євроінтеграційного розвитку України практично неможлива без переосмислення положень чинного Основного Закону, формування нових конституційних засад розбудови демократичної, соціальної та правової держави, гуманізації, лібералізації, посттоталітарної та постколоніальної еволюції законодавства, подальшої децентралізації, забезпечення представництва інтересів територіальних громад у парламенті та багатьох інших важливих кроків, спрямованих на інтенсифікацію розвитку громадянського суспільства в Україні.

Попри 27-річну історію незалежної української держави й 22-річну чинність Конституції України, на рівні суспільної та індивідуальної свідомості донині не сформувалося належного поважного ставлення до закону та принципу верховенства права. Майже кожен Президент України прагне змінити Конституцію України для задоволення власних амбіцій і досягнення ситуативних політичних цілей, унаслідок чого невинувато часто зазнає змін форма правління в державі та роль парламенту.

10. Перспективи запровадження двопалатного парламенту в Україні на сьогодні лежать не лише в політичній і теоретико-правовій, а й у психологічній площині. Адже для багатьох політиків і державних діячів, а також учених-правознавців ідеї бікамералізму асоціюються виключно з федеративними державами (Німеччина, Російська Федерація, США, Швейцарія тощо) або ж із дещо архаїчною побудовою двопалатного парламенту у Великій Британії. Водночас поширення практики бікамералізму варто визнати однією з найбільш виразних тенденцій сучасного конституціоналізму й парламентаризму в Європі та світі.

11. Структура парламенту України відіграє визначальну роль у збалансуванні потреб та інтересів різних прошарків і верств населення, гармонізації взаємодії влади та суспільства з метою забезпечення його демократичного розвитку, досягненні більш стійкої рівноваги сил між виконавчою та законодавчою гілками влади, створенні перманентного балансу влад, формуванні умов для прийняття політично виважених і консолідованих рішень, більш ґрунтовного та детального опрацювання законопроектів для забезпечення належної якості правотворчого процесу. Чітка структурованість парламенту дасть змогу представити в ньому кожен регіон (територіальну частину, громаду), що уможливить їх найбільш оптимальний розвиток і підвищення рівня життя населення з урахуванням основних потреб, інтересів і специфічних проблем регіону під час ухвалення законів (і будь-яких інших важливих рішень на загальнодержавному рівні), а також консолідувати суспільство задля реалізації стратегічних напрямів державного будівництва та зміцнення національної безпеки України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Дурдинець М. Ю. Бікамералізм як продукт історичної еволюції. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1. С. 114–126.
2. Durdynets M. Formation of Bicameralism in European Culture. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 198–205.
3. Дурдинець М. Ю. Генезис бікамералізму в європейській культурі. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 1. С. 41–48.
4. Дурдинець М. Ю. Філософсько-правове підґрунтя впровадження бікамералізму в Україні: історія, сучасність та перспективи. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. С. 201–206.
5. Durdynets M. Philosophical-legal Analysis of Ukrainian Parliament Model Systemic Transformation Toward Bicameralism. *Visegrad journal on human rights*. 2017. № 4. Vol. 2. P. 61–64.
6. Дурдинець М. Ю. Філософські проблеми взаємодії влади з громадянським суспільством. *Стратегія майбутнього: соціально-філософський вимір* : матеріали Всеукр. наук.-теорет. конф. (Одеса, 20 квіт. 2015 р.). Одеса, 2015. С. 63–66.
7. Дурдинець М. Ю. Бікамералізм як частина європейської політичної культури. *Закарпатські правові читання* : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 14–18 квіт. 2017 р.). Ужгород, 2017. С. 62–64.
8. Дурдинець М. Ю. Філософсько-правовий аналіз виявів сепаратизму в Європі. *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права* : матеріали VII Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 11 листоп. 2017 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 108–111.

АНОТАЦІЯ

Дурдинець М. Ю. Бікамералізм в українському парламентаризмі: філософсько-правове осмислення. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018.

У дисертації здійснено комплексне філософсько-правове осмислення теоретичних і практичних питань бікамералізму в контексті українського парламентаризму. Представлено цілісне бачення чинників зародження, формування та розвитку двопалатного парламенту. На основі досягнень філософії права, зокрема правової аксіології та правової антропології, аргументовано доцільність та умови його запровадження в Україні.

Шляхом зіставлення різних моделей бікамералізму доведено, що він є ефективним механізмом, здатним оптимізувати функціонування політичної системи під час утвердження демократії.

Узагальнено закономірності й тенденції історичного розвитку двопалатного парламенту в окремих країнах, його ключові переваги й недоліки.

Встановлено нагальність імплементації передового досвіду функціонування двопалатного парламенту в українську правову систему. Проаналізовано процес виникнення й розвитку парламентаризму в нашій державі – від народного віча до Верховної Ради України. Розкрито історичні передумови та етапи становлення в Україні бікамералізму як політико-правового явища.

Ключові слова: бікамералізм, парламентаризм, двопалатність, правосвідомість, правова культура, верхня палата, українське державотворення, вічева традиція, демократичні цінності, євроінтеграція.

АННОТАЦИЯ

Дурдинец М. Ю. Бикамерализм в украинском парламентаризме: философско-правовое осмысление. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.12 – философия права. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2018.

В диссертации осуществлено комплексное философско-правовое осмысление теоретических и практических вопросов бикамерализма в контексте украинского парламентаризма. Представлено целостное видение факторов зарождения, формирования и развития двухпалатного парламента. На основе достижений философии права, в частности правовой аксиологии и правовой антропологии, аргументирована целесообразность и условия его введения в Украине.

Путем сопоставления различных моделей бикамерализма доказано, что он является эффективным механизмом, способным оптимизировать функционирование политической системы при утверждении демократии.

Осуществлен обзор закономерностей и тенденций исторического развития двухпалатного парламента в отдельных странах, его ключевые преимущества и недостатки. Установлена актуальность имплементации передового опыта функционирования двухпалатного парламента в украинскую правовую систему. Проанализирован процесс возникновения и развития парламентаризма в нашем государстве – от народного вече до Верховной Рады Украины. Раскрыто исторические предпосылки и этапы становления в Украине бикамерализма как политико-правового явления.

Ключевые слова: бикамерализм, парламентаризм, Украинские государственное строительство, двухпалатность, правосознание, правовая культура, верхняя палата, вечевая традиция, демократические ценности, евроинтеграция.

SUMMARY

Durdynets M. Bicameralism in Ukrainian parliamentarism: philosophical and legal paradigm. – *On rights of a manuscript.*

Thesis for the degree of candidate of sciences, specialty 12.00.12 – Philosophy of law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2017.

Thesis presents complex philosophical and legal analysis of theoretical and practical issues of bicameralism phenomenon in the context of Ukrainian parliamentarism. Author provides multiaspectual vision of factors influencing the evolution of bicameral parliament. Grounds for the viability of bicameralism concept implementation in Ukraine are formulated on the basis of achievements of legal axiology and legal anthropology.

By comparing different models of bicameralism author proves that it is an efficient mechanism able to optimize the political system functioning during the democratic state establishment as the system of power distribution is fully functional with the bicameral structure of national representative bodies. It is justified that for democratic state bicameral model of parliament stands as the guarantee of transparency and publicity, minorities rights and interests protection, human rights enforcement. Grounds are provided for the statement that implementation of this concept promotes preservation of power balance in the parliament and optimal allocation of representative functions between the chambers.

It is justified that key reasons for the parliamentary structure modification had always been shaped by emergence of numerous tasks and functions with its fixed status of law-making nucleus and institute of state development program formation. Author highlights specifics of social and legal factors influencing the formation of bicameral parliament in the system of state institutional mechanism and key stages of its historical development, advantages and disadvantages. Process of Ukrainian parliamentarism development – from the veche format to Verkhovna Rada of Ukraine – is analyzed including the place of bicameralism in this process.

Upon the results of legislative sources analysis author identifies absence of direct connection between state structure and form of state power exercising thus challenging the hypothesis that Ukraine will be threatened with inevitable modification into a federation after bicameral parliament is established. Key tendencies of bicameralism development in certain European states are analyzed. It is proved that establishment of parliamentarism as component of political, legal and ideological system in Europe was stimulated by system of specific and objective regularities. Key ways of European parliament model formation are presented. Complex study of cause-research relationship between Europeanization and process of representative functions democratization is conducted.

Author states that European parliamentarism is based on democratic values – legal succession, civil liberties, priority of human rights, political and cultural pluralism, strong civil society taking into consideration that parliamentarism and bicameralism are usually linked to democratic political and legal culture. It is stressed on importance of urgent implementation of best foreign practices related to bicameral

parliament functioning as this concept has become the crucial factor of parliamentarism and constitutionalism evolution. Ukrainian choice to follow the European path of state development is impossible to reach without proper consideration of relevant legislative provisions.

Key advantages and disadvantages of bicameralism are demonstrated on the basis of comparison of modern bicameral parliaments functioning (special attention is paid to formation procedure and upper chambers authorities).

It is proved that the perspectives of bicameral parliament establishment in Ukraine depend not only on political and legal factors but also on the psychological aspects. Author states that structure of Ukrainian parliament is of crucial importance when it comes to consideration of needs and interests of all society groups and categories, harmonization of authority and community interaction with aim to ensure its democratic development, achievement of certain level of sustainability in executive and legislative power branches cooperation, favourable conditions establishment for state power key components functioning and consolidated decisions to be made in this specific area to increase the quality of law-making process. It is stressed that attention must be paid to promotion of territorial communities development in Ukraine by ensuring opportunity to represent certain interests in state higher legislative body.

Keywords: bicameralism, parliamentarism, legal awareness, legal culture, upper chamber, Ukrainian state building, veche tradition, democratic values, European integration.